

การพัฒนาคุณภาพและรูปแบบตุ๊กตาชาววัง เพื่อเพิ่มมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

ชลัย ศรีสุข
วิภาต สุนทรวุฒิกุล

การปั้นตุ๊กตาชาววังเป็นภูมิปัญญาไทยที่แสดงถึง ศิลปวัฒนธรรมของไทยที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตุ๊กตาชาววังเป็นตุ๊กตาดินเผาปั้นรูปจำลองและย่อส่วนให้มีขนาดเล็ก เอกลักษณะของตุ๊กตาชาววัง คือ ลักษณะทรวดทรงและท่าทางอากัปภิกขัยของตุ๊กตาที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแบบไทย การละเล่น และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งบ่งบอกถึงควมมีวัฒนธรรมของคนไทย การปั้นตุ๊กตาชาววังไม่ได้มีข้อจำกัดว่าวัตถุที่ใช้ปั้นเป็นดินเสมอไป ผู้ปั้นอาจใช้แป้งจากขนมปัง ดินหอมหรือแม้กระทั่งเรซินก็สามารถทำได้ แต่ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่ดั้งเดิมและยังคงใช้ถึงปัจจุบัน คือ ดินเหนียว เนื่องจากเป็นวัตถุดิบที่บ้านที่หาได้ง่าย ไม่ต้องลงทุนซื้อและดินปั้นเมื่อเผาจนสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์ออกมา มีความสวยงามและมีเสน่ห์ในตัวเอง ตุ๊กตาชาววังจะเน้นที่การตกแต่งหน้าตา ทรงผม และการแต่งกาย การเขียนลายดอกผ้าถุง ผ้าห่มให้มีสีสัน ซึ่งทำให้เกิดความสวยงามและ

เป็นเสน่ห์ ตุ๊กตาชาววังมีทั้งที่เป็นตุ๊กตาเดี่ยวและตุ๊กตาชุด ซึ่งจัดเป็นกลุ่มตามเรื่องในวรรณคดี การปั้นตุ๊กตาชาววังต้องทำด้วยความประณีตเพราะเป็นงานฝีมือ ดังนั้นผู้ปั้นต้องใช้ความพากเพียร และใจรักจึงจะทำได้สวยงาม ปัจจุบันช่างปั้นที่ยังคงยึดอาชีพปั้นตุ๊กตาชาววังชายมีอยู่ไม่มากและที่เหลือน้อยก็ชราภาพมาก ชาดคนรุ่นใหม่ ที่สนใจรับช่วงสืบทอดต่อกรมวิทยาศาสตร์บริการ โดยสำนักเทคโนโลยีชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและพัฒนาต่อยอด จึงได้เข้าไปดำเนินการพัฒนาคุณภาพและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าและมุ่งเน้นถ่ายทอดการปั้นตุ๊กตาชาววังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้สืบทอดต่อไป

รูปแบบตุ๊กตาชาววัง
หลังรับถ่ายทอดเทคโนโลยี

กำเนิดตุ๊กตาชาววัง ตุ๊กตาชาววังซึ่งบ่งบอกว่าเป็น ตุ๊กตาที่ทำกันในวัง เป็นตุ๊กตาที่ทำเล่นเฉพาะเจ้านายใน พระบรมมหาราชวัง มีหลักฐานทางตัวอักษรปรากฏสืบ ต่อกันมาว่า ตุ๊กตาชาววังกำเนิดขึ้นในสมัยพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชำราชากร ฝ้ายในพระราชสำนักเป็นผู้ริเริ่มผลิตขึ้น โดยปั้นตุ๊กตาชาววัง ออกจำหน่ายให้แก่ ชำราชากรบริวารภายในพระราชวัง ลักษณะ ทำทางของตุ๊กตาชาววังสมัยก่อน จึงลอกเลียนแบบจาก วิถีชีวิต การแต่งกาย วัฒนธรรมของชาววังทุกประการ และได้รับความนิยมซื้อเป็นของขวัญของชอบที่สะสมกัน หรือไว้ตกแต่งประดับบ้าน ความนิยมตุ๊กตาชาววังจึงมี วงจำกัดเฉพาะเจ้านายในพระราชวัง ไม่ค่อยแพร่หลาย ออกมาสู่คนทั่วไป ต่อมาข้าหลวงในวังบางท่านได้ออกมา สร้างครอบครัวโดยการปั้นตุ๊กตาชาววังขาย การปั้นตุ๊กตา ชาววังจึงแพร่หลายเป็นที่รู้จักนิยมอย่างกว้างขวาง และ มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

กลุ่มตุ๊กตาชาววัง ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง เป็นกลุ่มชุมชนหนึ่งที่ยังคงยึดอาชีพ ปั้นตุ๊กตาชาววังขายเป็นอาชีพเสริม ชุมชนกลุ่มนี้รวมตัวกัน จัดตั้งกลุ่มในปี 2519 ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงต้องการช่วยเหลือราษฎรที่ประสบ ปัญหาความเดือดร้อนจากอุทกภัยในจังหวัดอ่างทอง โดยทรงส่งอาจารย์จากโครงการศิลปาชีพมาสอนชาวบ้าน ปั้นตุ๊กตาชาววังจนชาวบ้านสามารถฝึกฝน และนำมาขาย เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้จนถึงปัจจุบัน การปั้นตุ๊กตาชาววัง ของชาวบ้านบางเสด็จยังคงเป็นแบบดั้งเดิม ไม่มีการพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพและรูปแบบใหม่ให้หลากหลาย การปั้น

รูปแบบตุ๊กตาชาววังบางเสด็จแบบดั้งเดิม

ด้วยมือถ้าช่างขาดความประณีตจะทำให้รูปร่างของตุ๊กตา ไม่ได้สัดส่วน และเนื่องจากเผาในเตาอังไฟซึ่งอุณหภูมิไม่สูง เป็นผลให้ผลิตภัณฑ์ไม่แข็งแรงแตกหักเสียหายง่าย ทำให้ ความต้องการของผู้ซื้อน้อยลงและราคาลดลงที่ขายได้มี มูลค่าไม่สูงเท่าที่ควร

การปั้นตุ๊กตาชาววังแบบดั้งเดิม เริ่มจากการนำ ดินเหนียวจากท้องถิ่นหรือริมแม่น้ำ นำมาละลายน้ำและ กรองกรวดและทรายออกด้วยผ้าขาวบาง ปล่อยให้เหนียวดิน ตกตะกอน นำตะกอนที่ได้ผึ่งให้ดินหมาดเก็บใส่ภาชนะ ไม่ให้ลมเข้า นำแบ่งมาใช้ปั้นแต่ละครั้งเท่าที่จำเป็น ส่วน หัวปั้นและทำแบบพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ไว้ เพื่อใช้สำหรับนำ ดินมาดัดในแบบพิมพ์ที่จะได้ส่วนหัวที่ไม่ลงรายละเอียดตา หู และจมูก ส่วนลำตัว แขน และขานั้น ใช้ดินเหนียวปั้น ด้วยมือ ปั้นแขนขาให้มีลักษณะเรียวแหลมและนำมาต่อ

ติดกับส่วนลำตัว จัดท่าทางให้เหมาะสมแล้วจึงนำส่วนหัว มาต่อติดกัน ตกแต่งนิ้วมือและเท้าให้สวยงามผึ่งลมให้แห้งสนิทอีก 1 วัน แล้วย้ายไปเผาในเตาอังโล่ เมื่อตุ๊กตาเย็นลงก็ทาสีน้ำมันให้ทั่วตัวเพื่อความสวยงาม ตกแต่งหน้าตาและสีของเสื้อผ้าให้สวยงาม และนำมาจัดเป็นชุดต่าง ๆ เช่น ชุดประเพณี ชุดการเล่นของเด็ก จัดใส่กล่องบรรจุภัณฑ์เพื่อขายเป็นของที่ระลึก

กรมวิทยาศาสตร์บริการ จึงได้เข้าไปดำเนินการ เก็บข้อมูลวัตถุดิบ กระบวนการผลิต บุคลากร ปัญหา อุปสรรค ของกลุ่มตุ๊กตาชาววังบางเสด็จแล้วนำมาวางแผน จัดหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อพัฒนาเทคนิคการขึ้นรูปและการ ออกแบบให้กับบุคลากรของกลุ่ม ฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อ พัฒนาคุณภาพและพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ตุ๊กตา ชาววังให้มีคุณภาพที่ดีได้มาตรฐาน และสามารถสร้าง มูลค่าเพิ่ม นอกจากนี้ยังต้องการพัฒนาบุคลากรของกลุ่ม ตุ๊กตาชาววังให้มีประสิทธิภาพ และมีความสามารถที่จะ ถ่ายทอดฝีมือการปั้นให้กับเยาวชนในท้องถิ่นของกลุ่มฯ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการปั้นตุ๊กตาชาววังไว้ โดย จัดหลักสูตรถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนารูปแบบ ให้ความรู้ด้านกายวิภาคของคนสัดส่วนที่ถูกต้องตลอดจน รายละเอียดของร่างกายมนุษย์ และการแสดงอารมณ์ทาง ใบหน้า เทคนิคการปั้นองค์ประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย เพิ่มทักษะการปั้น การทำแบบพิมพ์ด้วยปูนปลาสเตอร์ การอัด และหล่อน้ำดินในแบบพิมพ์ เพื่อให้การผลิต รวดเร็วและได้คุณภาพมากขึ้น

การขึ้นรูปตุ๊กตาชาววังโดยการนำเทคนิคการอัด ดินในแบบพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ การหล่อ การปั้นแยก ชิ้นส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย แล้วนำมาติดประกอบรวมกัน ด้วยท่าทางต่าง ๆ ที่หลากหลายตามต้องการ ทำให้สามารถ จัดชุดตุ๊กตาได้หลายรูปแบบและเกิดทักษะความชำนาญ นอกจากนี้การปั้นตุ๊กตาโดยคำนึงถึงโครงสร้างร่างกายที่ ถูกสัดส่วนแสดงกล้ามเนื้อ อารมณ์บนใบหน้าของตุ๊กตาได้ อย่างชัดเจน ช่วยให้ตุ๊กตามีความสวยงาม และขายได้ใน ราคาที่สูงขึ้น การออกแบบตุ๊กตาโดยการนำตุ๊กตาแต่ละ ชนิดมาผสมผสานกันในหลายรูปแบบ เป็นการเพิ่มมูลค่า

ของสินค้าและให้รูปแบบใหม่ที่หลากหลายขึ้น การนำ ความรู้เทคนิคใหม่ ๆ เข้าไปถ่ายทอดให้สมาชิกกลุ่มตุ๊กตา ชาววังอย่างต่อเนื่อง สามารถช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของบุคลากรของกลุ่มตุ๊กตาชาววังในการผลิตตุ๊กตาชาววัง รูปแบบใหม่เพิ่มขึ้น

หลังจากกรมวิทยาศาสตร์ฯ ได้นำเทคโนโลยี เข้าไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การประเมินผลพบว่าบุคลากร ของกลุ่มตุ๊กตาชาววังบางเสด็จ มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้มีรูปแบบใหม่มากขึ้น ทำให้สินค้าที่ขายได้มูลค่าเพิ่ม และนอกจากนี้ยังพัฒนา บุคลากรของกลุ่มตุ๊กตาชาววังให้สามารถเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณ ใกล้เคียงที่ตั้งของกลุ่ม ฯ สนับสนุนการสานต่อภูมิปัญญา อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- คลังปัญญาไทย. ตุ๊กตาชาววัง. [ออนไลน์]. [อ้างถึงวันที่ 9 กันยายน 2552]. เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต : <http://www.panyathai.or.th/>
- ศูนย์ตุ๊กตาชาววังวัดสุทธาวาส ในพระบรมชินยานุเคราะห์ บ้านบางเสด็จ. ตุ๊กตาชาววัง. ตำบลบางเสด็จ. อำเภอบ้านโป่ง. จังหวัดอ่างทอง. (เอกสารเผยแพร่)
- ศูนย์ศิลปะอาชีพ บางโทรฯ. ฝ่ายฝึกอบรม. แผนกช่างปั้น ตุ๊กตาชาววัง. ตุ๊กตาชาววัง. [ออนไลน์] [อ้างถึง วันที่ 9 กันยายน 2552] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต : <http://www.bangsaiarts.com/>